

**Publicēšanas ētika un
ar publicēšanu saistītas nelikumīgas darbības novēršana
žurnālā "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis."
A daļa: Humanitārās un sociālās zinātnes"**

Visiem zinātnisko darbu publicēšanā iesaistītajiem (autoriem, redaktoriem, rakstu novērtētājiem (recenzentiem) un publicētājam) ir jāvienojas par ētiskās uzvedības standartu un tas jāievēro. Publicēšanas ētikas normas un ar publicēšanu saistītas nelikumīgas rīcības novēršanas metodes žurnālā "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa: Humanitārās un sociālās zinātnes" (turpmāk "LZA Vēstis"), izstrādātas, ievērojot *Code of Conduct and Best-Practice Guidelines for Journal Editors (Committee on Publication Ethics (COPE), 2011)*¹ un tās atjaunotajā variantā² paustos principus un norādījumus.

Redakcijas vadītāja un A daļas galvenā redaktora pienākumi un atbildība

Atbildība

Profesionālapskatei pakļauta žurnāla (*peer-reviewed journal*) "LZA Vēstis" A daļas galvenais(a) redaktors(e) atbild par visu, kas tiek publicēts žurnālā un izvēlas, kuri no iesniegtajiem rakstiem tiks publicēti.

Rakstu izvēle publicēšanai ir atkarīga no iesniegtā raksta nozīmības pētniekiem un lasītājiem, pētījuma oriģinalitātes un raksta teksta skaidrības, pētījuma atbilstības žurnāla tematikai, kas apstiprināta ar žurnāla nolikumu un žurnāla politikas dokumentiem, atkarīga arī no recenzentu vērtējuma. Pieņemot lēmumu, galvenais redaktors vadās no dokumentiem: *Latvijas Zinātņu akadēmijas zinātniskā žurnāla "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis" Nolikums* (pieņemts 2017. gada 13. jūnijā), *Žurnāla "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa: Humanitārās un sociālās zinātnes" redakcijas politika* (apstiprināta 2018. gada 19. martā) un ievēro pastāvošos tiesiskos regulējumus par apmelojumiem, autortiesību pārkāpumiem un plaģiātismu. Pieņemot lēmumu par publicēšanu, redaktors var apspriesties ar citiem redaktoriem vai rakstu recenzentiem. Redaktoram ir jāspēj uzturēt akadēmiskās rakstības viengabalainību (tekstu un faktu pareizību, saskaņu un pilnību), jācensās nepieļaut, ka ekonomiskās intereses grauj intelektuālos un ētiskos standartus un, ja nepieciešams, allaž jābūt gatavam publicēt labojumus, paskaidrojumus, atsaukumus un atvainošanas.

Vienlīdzīga attieksme

Redaktors izvērtē iesniegtos rakstus pēc intelektuālā satura, neatkarīgi no autora(u) rases, dzimuma, seksuālās orientācijas, reliģiskās pārliecības, etniskās piederības,

¹ Committee on Publication Ethics (COPE). (Approved by the COPE Council on 7th March 2011). Code of Conduct and Best-Practice Guidelines for Journal Editors.

http://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf

² Our Core Practices. https://publicationethics.org/files/editable-bean/COPE_Core_Practices_0.pdf

pilsonības vai politiskās filozofijas.

Konfidencialitāte

Redaktors un redakcijas darbinieki nedrīkst izpaust informāciju par iesniegto manuskriptu citām personām, izņemot autorus, recenzentus vai iespējamus recenzentus un publicētāju, un, ja nepieciešams, Redakcijas padomi.

Ziņu izpaušana, interešu konflikts un citi jautājumi

Paziņojot par publicēta raksta atsaukumu, izsakot bažas vai šaubas par kādu rakstu un publicējot labojumus "LZA Vēstis" par jau publicētajiem rakstiem, redaktoram ir ieteicams vadīties no *COPE's Guidelines for Retracting Articles*³.

Bez rakstiskas autora atļaujas redaktors nedrīkst izmantot savos pētījumos nepublicētus materiālus, kas atrasti iesniegtajos manuskriptos. Konfidenciāla informācija vai idejas, kas iegūtas raksta novērtēšanas gaitā, ir jāpatur konfidenciālas un tās nedrīkst izmantot savā labā.

Redaktoram ir jānodrošina, ka reklamēšana, atkārtots izdevums vai citi komerciāli ieņēmumi neietekmē viņa lēmumu.

Redaktoram ir jānodrošina godīgs un profesionāls rakstu izvērtēšanas process. Redaktoram ir jāatturas izvērtēt tādus manuskriptus, kur viņam ir interešu konflikts, jo iepriekš ar autoru, organizāciju vai institūcijām, kas saistītas ar vērtējamo rakstu, ir bijis konkurējošs darbs, sadarbība vai citas attiecības, vai saistības. Šādos gadījumos jālūdz citu redaktoru vai citu redakcijas kolēģijas locekli novērtēt rakstu. Redaktoram ir jāprasa, lai autors atklāj konkurējošas intereses, un jāpublicē labojumi, ja konkurējošas intereses ir atklātas pēc publicēšanas. Ja nepieciešams, ir jāveic citas situācijai atbilstošas darbības, piemēram, jāpublicē atsaukums vai publiski jāizsaka šaubas.

Personu datu aizsardzība

Redaktoram ir jāievēro valstī spēkā esošais konfidencialitātes normatīvais regulējums. Neatkarīgi no nacionālā regulējuma, redaktoram ir jānodrošina pētījumu vai profesionālās darbības laikā radušās (piemēram, starp ārstu un pacientu) informācijas aizsardzība. Šajā nolūkā parasti ir nepieciešams iegūt rakstisku informētu apliecinājumu – atļauju publicēt informāciju no cilvēkiem, kas ar to ir saistīti (var paši pazīt sevi vai viņus var pazīt citi cilvēki (piemēram, gadījumu pētījumos vai fotogrāfijās)). Privātu (ar indivīdu saistītu) informāciju var publicēt bez nepārprotamas indivīda atļaujas, ja sabiedrības ieguvums pārsniedz indivīdam nodarīto kaitējumu, vai ja indivīda piekrišanu nav iespējams iegūt, vai ja ir iepriekš zināms, ka indivīds neapstrīd informācijas publiskošanu.

Iesaistīšanās un sadarbšanās pētījumos

Redaktoram ir stingri jāievēro publicēto materiālu viengabalainība (tekstu un faktu pareizība, saskaņa un pilnība) un, ja nepieciešams, jāpublicē labojumi un atsaukumi, kā arī jāizskauž apšaubāmus vai noziedzīgus pētījumus un ar publicēšanu saistītas noziedzīgas darbības.

Redaktoram ir jāizskauž noziedzīgas darbības no rakstu izvērtētāju puses. Redaktoram ir jāizmanto pamatoti iedarbīgas metodes gadījumos, kad redakcija ir saņēmusi sūdzības par ētikas pārkāpumiem, kas saistīti ar iesniegto manuskriptu vai jau nopublicētu rakstu.

³ Guidelines on retracting or correcting articles: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/guidelines-retracting-articles>

Ikviens zināmais neētiskas publicēšanas gadījums ir jāizskata, pat ja tas atklājas vairākus gadus pēc publicēšanas. Risinot apzināti noziedzīgas rīcības gadījumus redaktors var vadīties no *COPE Flowcharts*⁴.

Rakstu recenzentu (novērtētāju) pienākumi un atbildība

Palīdzība, pieņemot redaktoru (redakcijas) lēmumus

Recenzents palīdz redaktoram, pieņemot redakcijas lēmumus un, sadarbojoties ar autoru rakstu izvērtēšanas gaitā, uzlabojot raksta kvalitāti.

Steidzamība

Uzaicinātais recenzents nekavējoties informē redaktoru, ja viņš(a) jūt, ka viņa(s) kvalifikācija nav pietiekama raksta izvērtēšanai, vai saprot, ka viņš(a) nespēs savlaicīgi sniegt izvērtējumu, lai redaktors varētu atrast citu recenzentu.

Konfidencialitāte

Katru novērtēšanai saņemto manuskriptu ir jāuzskata par konfidenciālu dokumentu. Tos nevar rādīt citiem vai apspriest ar citiem, izņemot gadījumus, kad autors to ir uzdevis vai atļāvis.

Objektivitātes standarts

Izvērtēšanu ir jāveic objektīvi. Personīgas dabas kritika pret autoru nav pieļaujama. Recenzentiem savi uzskati ir jāpauž precīzi, kopā ar atbilstošiem un pierādošiem argumentiem.

Avotu norādes

Recenzentam ir jāatklāj ar raksta tematiku saistītie publicētie darbi, ko autors nav pieminējis/citējis. Jebkuram paziņojumam, ka novērojums, atvasinājums vai arguments ir iepriekš publicēts, jāpievieno atbilstoša atsauce. Recenzents var vērst redaktora uzmanību uz manuskripta būtisku līdzību vai sakritību ar citu publicētu darbu, kurš tam ir personiski zināms.

Ziņu izpaušana un interešu konflikts

Konfidenciāla informācija vai idejas, kas iegūtas novērtēšanas procesā, ir jāpatur konfidenciālas un tās nevar izmantot personīgu priekšrocību iegūšanai. Recenzentam nevajag uzņemties tādu manuskriptu novērtēšanu, par kuriem viņam(i) ir interešu konflikts, jo iepriekš ir bijis konkurējošs darbs, sadarbība vai citas attiecības vai saistības ar jebkuru autoru, organizāciju, vai institūcijām, kas saistītas ar iesniegto rakstu.

Autora(u) atbildība

Rakstības standarts

Autoram, aprakstot oriģināla pētījuma rezultātus, ir precīzi jāparāda paša veiktais darbs un jāatspoguļo objektīva diskusija par pētījuma nozīmīgumu. Paskaidrojošā informācija manuskriptā ir jāparāda precīzi. Raksta temats ir jāparāda pietiekami detalizēti un ir

⁴ COPE Flowcharts. <https://publicationethics.org/resources/flowcharts>

jābūt atsaucēm, lai citi varētu šo darbu atkārtot. Blēdīgi vai apzināti neprecīzi paziņojumi tiek uzskatīti par neētisku rīcību un nav pieņemami.

Originalitāte un plaģiātisms

Autori ir jānodrošina, ka viņu uzrakstītais darbs ir pilnībā oriģināls, un, ja autori ir izmantojuši citu autoru darbus un/vai vārdus, tas ir jānorāda atsaucēs.

Vairākkārtīga, lieka (liekvārdīga) vai vienlaicīga (konkurējoša) publikācija

Autoram nevajadzētu publicēt rakstus par vienu un to pašu pētījumu vairāk kā vienā žurnālā vai pirmreizējā publikācijā. Viena un tā paša raksta paralēla iesniegšana publicēšanai vairāk kā vienam žurnālam ir neētiska rīcība un nav pieņemama.

Avotu uzrādīšana

Rakstā ir jābūt precīzām norādēm uz citu pētnieku darbiem. Autoriem ir jānorāda publikācijas, kam ir liela nozīme, paskaidrojot rakstā aprakstītā darba būtību.

Manuskripta autortiesības

Autortiesības ir jāpiešķir tikai tiem, kas ir devuši nozīmīgu ieguldījumu darba koncepcijas un noformējuma izveidē, darba izpildē, vai aprakstītā pētījuma izskaidrošanā/tulkošanā. Visus, kuri ir snieguši nozīmīgu ieguldījumu pētījumā, ir jāmin kā līdzautorus. Citas personas, kas kādā nozīmīgā pētījuma projekta aspektā ir piedalījušās pētījuma izpildē, ir jāmin atzinības izteikšanas sadaļā. Par publikāciju atbildīgajam autoram ir jānodrošina, lai visi patiesie līdzautori (identificējami atbilstoši iepriekš minētajai definīcijai) tiktu iekļauti manuskripta autoru sarakstā, un lai sarakstā nebūtu iekļauti tādi autori, kas nav piedalījušies darba izpildē, ka visi līdzautori būtu redzējuši raksta galīgo variantu un piekrituši tā publicēšanai.

Riski un pētījumi ar cilvēkiem vai dzīvniekiem

Ja pētījumā ietilpst darbs ar ķīmiskām vielām, procedūras vai iekārtas, kuru izmantošana ir saistīta ar neparastu risku, vai darbības ar cilvēkiem, manuskriptā tas ir skaidri jānorāda. Pētījumos ar cilvēku un dzīvniekiem jāuzrāda, ka ir saņemta atbilstošās ētikas komisijas atļauja pētījuma veikšanai.

Ziņu izpaušana un interešu konflikts

Visiem autoriem manuskriptā ir jāsniedz nepārprotamas ziņas par jebkura būtiska finansiāla vai cita veida konfliktu, ko varētu tulkot kā tādu, kas ir ietekmējis manuskriptā aprakstītos rezultātus vai to skaidrojumu. Visi finansējuma avoti ir jāatklāj.

Fundamentālas kļūdas publicētajos darbos

Ja autors ir atklājis būtiskas kļūdas vai neprecizitātes paša publicētajā darbā, viņa(s) pienākums ir steidzami informēt žurnāla redaktoru vai publicētāju un sadarboties, vai nu atsaucot rakstu vai publicējot kļūdu labojumu.

Publicētāja apliecinājums

Atzītas vai pierādītas ar publicēšanu saistītas nelegālas darbības, blēdīgas publikācijas vai plaģiātisma gadījumā publicētājs, cieši sadarbojoties ar redaktoru, noskaidro situāciju un to labo: publicē atrastās kļūdas labojumu vai, nopietnākos gadījumos, pilnībā atsauc rakstu.